

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (м. Варна, Болгарія)
ТЕХАСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ В ОСТІНІ (м. Остін, США)
ВИЩА ШКОЛА КУЯВСЬКА (м. Влоцлавек, Польща)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

III Міжнародної науково-практичної конференції

«ГЕОГРАФІЧНА НАУКА ТА ОСВІТА: ПЕРСПЕКТИВИ Й ІННОВАЦІЇ»

19-20 жовтня 2023 року

Переяслав - 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (м. Варна, Болгарія)
ТЕХАСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ В ОСТІНІ (м. Остін, США)
ВИЩА ШКОЛА КУЯВСЬКА (м. Влоцлавек, Польща)

КУЯВСЬКА ВИЩА ШКОЛА
у Влоцлавку

«ГЕОГРАФІЧНА НАУКА ТА ОСВІТА: ПЕРСПЕКТИВИ Й ІННОВАЦІЇ»

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

19-20 жовтня 2023 року

Переяслав – 2023

УДК 910.1+37]:001.895(082)

Г 35

*Схвалено та рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(Протокол №2 від 28.09.2023 р.)
і рішенням вченої ради
Інституту географії Національної академії наук України
(Протокол №8 від 25.10.2023 р.)*

Географічна наука та освіта: перспективи й інновації : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 19-20 жовт. 2023 р. / [редкол.: Коцур В. В., Руденко Л. Г., Маруняк Є. О. та ін.]. – Переяслав (Київ. обл.), 2023. – 246 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Коцур Віталій – доктор істор. наук, професор (співголова);
Руденко Леонід – доктор геогр. наук, професор, академік (співголова);
Маруняк Євгенія – доктор геогр. наук, ст. наук. спів.;
Топузов Олег – доктор пед. наук, професор, академік;
Крачунов Хрісто – Ph D (Болгарія);
Секелі Владимир – Ph D (Словаччина);
Воловик Людмила – канд. геогр. наук, доцент;
Лісовський Сергій – доктор геогр. наук, ст. наук. спів.;
Носаченко Володимир – канд. пед. наук, доцент (відповідальний секретар);
Чехній Віктор – канд. геогр. наук, ст. наук. спів.

У збірнику представлено матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Географічна наука та освіта: перспективи й інновації», які присвячено дослідженню актуальних питань сучасної географічної науки та освіти, обговоренню потенціалу географічної науки щодо реагування на нові політики, ідеї, практики, які формуються на глобальному рівні та в ЄС у відповідь на основні виклики XXI ст., насамперед про наслідки російської агресії на людський капітал, поселенську мережу, природу і господарство України, міграційні процеси, загострення екологічної кризи внаслідок повномасштабного вторгнення росії.

Тексти представлено в авторській редакції. Редколегія може не поділяти ідеологічні переконання та наукові погляди авторів. За зміст, авторську позицію та достовірність наведених у статтях фактів і цитувань відповідальність несуть автори.

© Університет Григорія Сковороди
в Переяславі
© Інститут географії НАН України

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
HRYHORIY SKOVORODA UNIVERSITY IN PEREIASLAV
INSTITUTE OF GEOGRAPHY OF THE NAS OF UKRAINE
INSTITUTE OF PEDAGOGY OF NAPS OF UKRAINE
INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT (Varna, Bulgaria)
UNIVERSITY OF TEXAS AT AUSTIN (Austin, USA)
CUIAVIAN UNIVERSITY (Włocławek, Poland)

КУЯВСЬКА ВИЩА ШКОЛА
у Влоцлавку

«GEOGRAPHICAL SCIENCE AND EDUCATION: PROSPECTS AND INNOVATIONS»

COLLECTION OF MATERIALS
III INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCES

October, 19-20, 2023

Pereiaslav – 2023

*Approved and recommended for printing by the decision of the Academic Council
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
(Proceedings №2 from September 28, 2023)
and the decision of the Academic Council
Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine
(Proceedings №8 from October 25, 2023)*

Geographical Science and Education: Prospects and Innovations : Coll. Materials III International Scientific-Practical Conf., Pereiaslav, October 19-20, 2023 / [editors: Kotsur V. V., Rudenko L. G., Marunyak E. A. and others]. – Pereiaslav (Kyiv region), 2023. – 246 p.

EDITORIAL BOARD:

Kotsur Vitalii – *Doctor of Historical Sciences, Professor (co-chair);*
Rudenko Leonid – *Doctor of Geographical Sciences, Professor, Academician (co-chair);*
Maruniak Eugenia – *Doctor of Geographical Sciences, Senior Research Fellow;*
Topuzov Oleh – *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician;*
Krachunov Khristo – *Ph.D. (Bulgaria);*
Sekeli Vladymyr – *Ph.D. (Словацчина);*
Volovyk Liudmyla – *Ph.D., Associate Proffesor;*
Lisovskyi Serhii – *Doctor of Geographical Sciences, Senior Research Fellow;*
Nosachenko Volodymyr – *Ph.D., Associate Proffesor (executive secretary);*
Chekhni Viktor – *Ph.D., Senior Research Fellow.*

The collection presents the materials of the III International Scientific and Practical Conference «Geographical Science and Education: Prospects and Innovations», which are devoted to the study of current issues of modern geographical science and education, discussion of the potential of geographical science to respond to new policies, ideas, practices and in the EU in response to the major challenges of the 21st century, primarily about the consequences of russian aggression on human capital, the settlement network, nature and economy of Ukraine, migration processes, and the aggravation of the environmental crisis as a result of russia's full-scale invasion.

The texts are presented in the author's edition. The editorial board may not share the ideological beliefs and scientific views of the authors. The authors are responsible for the content, author's position and authenticity of the facts and citations given in the articles.

© Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav

© Institute of Geography of the
National Academy of Sciences of Ukraine

4. Міські ландшафтно-технічні системи (на прикладі міста Вінниці): [монографія] / Ю.В. Яцентюк. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 200 с: іл. Бібліогр.: с.181-199.

ГЕОГРАФІЯ У ПЛАНУВАННІ ПРОСТОРОВИХ СТРУКТУР І ПОТОКІВ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС: ЛОКАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ РІВНІ

В. С. Грушко,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Г. Є. Грушко,

Державний професійно-технічний навчальний заклад

«Тернопільське вище професійне училище сфери послуг і туризму»

м. Тернопіль, Україна

Географічний простір став для людей першим і на сьогодні залишається головним, в рамках якого вони та організовані ними суспільні утворення реалізують свої інтереси і самостверджуються. Своє особливе місце у цьому контексті займає географічний простір Української держави. Протягом тривалого часу територія України перебуває на стику двох відмінних соціально-економічних і ментальних світів – з початку землеробів і скотарів, згодом християнства та ісламу [2]. На сучасному етапі, якщо розглядати процеси, що розгортаються в Україні і навколо неї, згідно теорії Хартленду (серцевинної землі), яку розвивав британський географ Гелфорд Джон Маккіндер, відбувається боротьба за вплив на її терени двох цивілізаційних просторів – телурократії («влада суші» – орієнтація на домінування політики над економікою) та таласократії («влада моря» – де економіка панує над політикою). Відповідно до термінології, якою оперують сучасні політики, це протистояння авторитаризму та демократії, а якщо в зрізі історичної динаміки, то на теренах України йде боротьба між централізованими деспотичними системами, де панує позаекономічний примус, на засадах якого створювались всі перші держави, і мережевими грошоцентричними, в яких особисті інтереси великої кількості суб'єктів економічної взаємодії у своєму динамічному поєднанні визначають спрямованість як економічних, так і політичних процесів, що набули глобального впливу відносно недавно - після буржуазних перетворень та промислових революцій на Заході [1, с. 6].

Оскільки для сучасної науки передбачення є недоступними, то орієнтовно, в залежності від комплексу об'єктивних і суб'єктивних обставин, межа між цими двома світами після завершення війни пройде або по східному кордону України, або ж країні може загрожувати навіть не «корейський» чи «німецький» сценарій, коли нова «залізна завіса» поділить країну, а

найочевидніше, «японський», коли на непідконтрольних Україні територіях не залишиться жодних ознак будь-чого українського. Як наслідок все, що опиниться на схід від цього розмежування, увійде у простір впливу східної телурократичної деспотичної імперії з подальшим перетворенням цих теренів у майданчик для майбутньої агресії. Вочевидь, виникне серйозна проблема і для територій, що залишаться під контролем Києва, з точки зору ефективного розміщення продуктивних сил, адже виникне потреба цілу низку виробництв, у першу чергу ВПК, передислокувати у більш віддалені від агресора території України чи будувати у них з нуля нові підприємства, які забезпечуватимуть обороноздатність країни. У свою чергу прикордонні з північно-східною країною-сусідкою терени України набуватимуть військовоцентричної орієнтації. Очевидно, що досвід сучасного Ізраїлю чи рідної Запорізької Січі у минулому України стануть актуальними у найближчій перспективі для країни. Нова «залізна завіса» визначатиме, що головні транзитні торгово-економічні потоки будуть, як це вже було в історії України, відбуватись переважно в рамках розвитку Балто-Чорноморської співпраці, або ж ширше - розбудови взаємовигідних бізнес-проектів між країнами Західно-Північно-Атлантичного та Східно-Середземноморського, можливо й Каспійського регіонів. Тобто головні транспортно-логістичні шляхи у перспективі проходять з північного заходу на південний схід, більш очевидний – від польських портів у Балтійському морі через Львів і Луцьк до Одеси, Миколаєва, Херсона, а за більш сприятливих обставин – від портів Литви і Латвії на півночі через Чернігів і Київ до чорноморських портів в Криму, а можливо, навіть і Приазов'я. З точки зору галузевої структури, АПК був і залишатиметься пріоритетним напрямком розвитку практично всіх регіонів України, навіть східних і південних, інфраструктура, господарство та екологія яких найбільше зазнали руйнувань під час агресії РФ, звичайно, після подолання наслідків усього комплексу деструкцій і потенційних небезпек, які залишив після себе на цих теренах окупант. Важливою галуззю спеціалізації економіки України має стати ВПК, підприємства якого, очевидно, мають у більшості своїй розміщуватись у протилежній від агресора частині країни. Для того, щоб претендувати на гідне місце у міжнародному поділі праці у сучасному світі, Україні необхідно буде прикласти надзусилля для створення максимально сприятливих умов для розвитку на конкурентному рівні електронної, авіаційної та ракетно-космічної галузей промисловості. Очевидно, що головними осередками цього надважливого процесу можуть стати ті міста, де сконцентрований найбільший людський капітал – Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Львів та їх міста-супутники.

Україна володіє значними покладами таких високодефіцитних ресурсів як рідкісноземельні метали, роль яких у сучасній економіці зростає надшвидкими темпами. Вони мають стати основою для створення відповідних високотехнологічних виробництв і зокрема розвитку «зелених» технологій. Якщо ще у першій половині ХХ ст. сталь

відіграла головну роль для індустріалізації, то на сучасному етапі розвитку економіки першість перехоплюють рідкоземельні метали, які будуть головним ресурсом наступної промислової революції. На території України є значні родовища цирконію, гафнію, самарію, неодиму, особливо титану та літію. Останній вже охарактеризували як нафту XXI ст.

Перспективним залишатиметься необхідність розвитку енергетичного сектору, зокрема, на основі відновлювальних джерел енергії та максимального унезалежнення країни від інших країн у цій сфері. У свою чергу ядерна енергетика в Україні потребує забезпечення повного ядерно-паливного циклу. Водночас, для нової індустріалізації, вже на основі можливо навіть і шостого технологічного укладу («безлюдних» технологій), країні необхідна інституційна революція, яка мінімізуватиме ризики корупції з боку державних посадовців та дозволить радикальним чином знизити інші транзакційні витрати, забезпечивши синхронію роботи усіх інститутів суспільства як єдиного злагодженого механізму, прискоривши усі якісні зміни в країні, максимальне сприяння притоку інвестицій у неї, її швидку науково-технічну модернізацію і прискорене нагромадження людського, соціального, організаційного, техніко-технологічного капіталів в Україні у найкоротші терміни. Все це в комплексі має спрямовуватись як на забезпечення спроможності, навіть без допомоги союзників, гарантувати безпеку країни та її громадян, так і на створення сприятливих умов для повернення в Україну тих українців, осіб українського походження, які в силу різних несприятливих обставин протягом не лише цієї війни, але й попередньої історії, були змушені шукати кращої долі в інших країнах.

Як світові тенденції, так і ті, що проявляють себе в Україні засвідчують, що частка людей у сільських поселеннях неухильно знижуватиметься, а населення в країні концентруватиметься у великих і середніх містах, які перебуватимуть на важливих транспортних шляхах та містах-супутниках навколо найбільших мегаполісів.

Сучасну економіку характеризують як економіку потоків. На нинішньому етапі її розвитку все більш вагому роль у динаміці і спрямованості розвитку усіх процесів у ній стали відігравати нові суб'єкти – «глобальні міста», термін введений в обіг американським вченим Саксією Сассеном. Глобальні міста є найважливішими центрами зосередження високотехнологічного виробництва, надання відповідних послуг та управління фінансовими потоками між різними країнами. Інший американський науковець Мануель Кастельс визначає глобальні міста як найважливіші вузли в яких виробляється інформація і здійснюється управління інформаційними потоками. Глобальні міста відіграють у сучасній світовій економіці системоформуючу роль [4]. До війни Київ у цьому рейтингу перебував на 108 місці, а головний конкурент у Східній Європі - Москва входила у першу двадцятку, що обумовлює у цьому контексті необхідність українській столиці ставити перед собою амбітну мету боротьби за лідерство у цій частині світу.

Окрім торгово-економічних факторів, на формування географічного простору теренів України буде мати суттєвий вплив смисловий (семантичний)

чинник, який має обґрунтувати усім досить різним її мешканцям, чому вони свій особистий інтерес мають реалізовувати не в інших більш економічно успішних державах, а саме в країні зі столицею в Києві [5, с. 39]. Обставини обумовлюють потребу столиці України сформулювати надважливу смислоформуєчу ідею, навколо якої мав би розгорнутися процес консолідації якомога ширшого кола людей і не лише громадян України, і не лише етнічних українців. Київ не лише має стати альтернативою деспотичній Москві, для пострадянських народів, але й важливим центром відродження християнської духовності, що стає все більш актуальним в умовах, коли пануючі у нинішній час ліберально-гедоністичні цінності стали причиною руйнування найважливішої соціальної структури суспільства – сім'ї, наростання проблем, обумовлених поширенням самотності, депопуляції, трансформації економіки від виробництва необхідних благ до панування ренти, що радикально збільшує її нестійкість, і загрози розвитку катастрофічних процесів різної якості, які здатні набути і глобальних масштабів.

Література:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігнєв Бжезінський. Львів. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236с..
2. Білоусько О.А. Україна давня: євразійський цивілізаційний контекст / О. Білоусько. К.: Генеза, 2002. 272с.
3. Возняк Т. Феномен міста / Тарас Возняк. Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2009. 333 с.
4. Грушко В. Міста у культурно-семіотичному процесі формування геополітичних просторів та зон підвищеної напруги / Віктор Грушко. Тернопіль: Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка, серія: географія №2 (випуск 37), 2014. 212с.
5. Грушко В. Пошуки сенсів в хаосмосі реальності / Віктор Грушко. Талін: GlobeEdit, 2020. 124с.

ЛОГІСТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Л. А. Горошкова,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна

О. І. Меньшов,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

Виконані дослідження надали можливість сформулювати прогнозну модель розвитку транспортної системи України з урахуванням війни та для потреб повоєнного відновлення України. Доведено, що в умовах активізації євроінтеграційних процесів існує необхідність

ЗМІСТ

Л. Г. Руденко. ЗАГРОЗИ І ВИКЛИКИ АНТРОПОЦЕНУ І ЇХ ПРОЯВ В УКРАЇНІ	6
Андрейчук Ю. М., Біланюк В. І., Ваньо Н. О., Іванов Є. А., Курганевич Л. П. ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПЕРШОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 183 ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	12
Багмет О. Б. РОЛЬ РЕЛЬЄФУ ПРИ ПРОЄКТУВАННІ ТА БУДІВНИЦТВІ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ	15
Байдіков І. А. ОСОБЛИВОСТІ ЛАНДШАФТІВ КИЇВСЬКОГО ПОЛІССЯ У МЕЖАХ ПРИКОРДОННОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ	19
Безверхий М. І., Лаврук Т. М., Москаленко А. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ З ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК	23
Біланюк В. І., Котик Л. І. ОПП «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)» ОС «МАГІСТР»: ВИКЛИКИ І ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ	26
Бобир В. О. ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОМЕННОГО ПРОСТОРУ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ	31
Бондаренко Р. І., Бойко О. В. РОЛЬ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ	33
Бочковська А. І., Подвойська В. І., Руденко Л. Г. СІЛЬСЬКА ПОСЕЛЕНСЬКА МЕРЕЖА УКРАЇНИ: СТАН, РОЗВИТОК, ВТРАТИ (КАРТОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ)	37
Борисенко В. К. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І РОЛЬ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ У ХХІ СТОЛІТТІ	43
Василенко В. В., Казмірик І. Г. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ У 8 КЛАСІ	46
Вишня М. М. НАСЛІДКИ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА ТРАНСПОРТНУ ІНФРАСТРУКТУРУ УКРАЇНИ: ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗБИТКІВ	49
Влах М. Р. МОВНІ ІГРИ В ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ І НАУЦІ	51
Воловик Л. М. ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	55
Голубцов О. Г. ЛАНДШАФТНО-ПЛАНУВАЛЬНІ ПІДХОДИ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОСТОРОВИХ РІШЕННЯ ДЛЯ АЛЕЇ 12.7 У ВІННИЦІ	61
Грушко В. С., Грушко Г. Є. ГЕОГРАФІЯ У ПЛАНУВАННІ ПРОСТОРОВИХ СТРУКТУР І ПОТОКІВ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС: ЛОКАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ РІВНІ	64